

УДК 159.925-051

© Т. А. Яновська, 2022

orcid.org/0000-0002-7144-689X

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.2.265494>

ЯНОВСЬКА Тамара Анатоліївна

*доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ПСИХОЛОГА

Стаття присвячена теоретичному та практичному аналізу вивчення особливостей формування соціального інтелекту у психологів. Аналізується визначення сутності поняття «соціального інтелекту» в психології. Вивчається проблема визначення вимог до психолога-професіонала, аналізуються особливості професійної діяльності фахівця та обґрунтовується соціальний інтелект в структурі професійно-важливих якостей психолога. Аналізуються основні методи дослідження особливостей формування соціального інтелекту у психолога: соціально-психологічної адаптації, комунікативних та організаторських схильностей, оцінка рівня комунікабельності. Схарактеризовано вибірку, етапи дослідження та проаналізовано отримані результати вивчення особливостей формування соціального інтелекту у психологів.

Ключові слова: *інтелект, соціальний інтелект, професійна діяльність, соціально-психологічна адаптація, комунікативні схильності, організаторські схильності, рівень комунікабельності, якості психологи, професійно-важливі якості психолога.*

Постановка проблеми. В умовах трансформації сучасної соціально-економічної, освітньої системи України у напрямку їхньої гуманізації та гуманітаризації, розробки та впровадження нових інформаційних та психолого-педагогічних навчальних технологій, в тому числі й у галузі підготовки майбутніх фахівців професійної психологічної діяльності, набуває актуальності проблема наукового забезпечення зазначеного процесу.

Досконале володіння психологами своєю професійною діяльністю є умовою ефективного продуктивного вирішення фахових завдань, що переважно пов'язані із здатністю правильно розуміти власну поведінку й поведінку інших людей,

із реалізацією пізнавальних процесів, пов'язаних із адекватним відображенням партнерів по спілкуванню та діяльності, з умінням налагоджувати взаємодію у групі й формувати команду. Зазначені уміння та навички є необхідними для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації, особливо, представникам комунікативних професій. Тому значущим фактором є вивчення процесу формування соціального інтелекту на етапі підготовки практичного психолога у закладі вищої освіти.

Проблема дослідження соціального інтелекту стає все більш актуальною на сучасному етапі розвитку психологічної науки. Це обумовлено специфікою даного феномена, який є надзвичайно важливою практичною якістю, але природа якого не вивчена в повній мірі. Соціальний інтелект людини є однією з найважливіших якостей її взаємодії з оточуючими людьми, розуміння нею того, що хоче суспільство, які вимоги висуваються перед нею в процесі спілкування і взаємовідносин у соціумі.

Також, соціальний інтелект виступає однією з важливих якостей регулювання поведінки самої людини в процесі взаємодії з людьми, що її оточують. Не маючи розвинутого соціального інтелекту, людина не в повній мірі сприймає процес взаємодії з іншими людьми, не може зрозуміти настрою і причин некоректної поведінки співрозмовника, може стикатися з небажаною агресією і несправедливим ставленням до себе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему інтелекту можна розглядати як проблему готовності і здатності особистості здійснювати діяльність з метою забезпечення свого існування.

Поняття «соціальний інтелект» психології з'явилося в 1920 році завдяки працям Е. Торндайка. В подальшому соціальний інтелект вивчався такими психологами, як Г. Олпорт, Дж. Гілфорд, Г. Айзенк та ін. Серед вітчизняних психологів цією проблемою займалися М. Бобнева, Ю. Ємельянов, А. Южанінова та ін (див. огляд: Власова, 2013).

Згідно з дослідженнями зарубіжних та вітчизняних авторів, соціальний інтелект людини виступає самостійною одиницею поряд з іншими видами інтелекту, і є необхідною складовою ефективною взаємодії індивіда в суспільстві. Отже, чим вище

соціальний інтелект, тим легше людині адаптуватися в нових умовах, більш успішно здійснюється діяльність, яка пов'язана із взаємодією з оточуючими. При високому рівні соціального інтелекту комунікації стають більш ефективними, а інтуїція розвивається до високих меж (Кожушко, 2013; Чайкіна, 2017).

Вивчення проблеми формування особистості майбутнього психолога показано у психологічній літературі достатньо широким колом дослідників: М. Аміновим, О. Бодальовим, О. Власовою, Дж. Гілфордом, В. Куніциною, Л. Лепіховою, О. Альшиною, В. Панком, Н. Пов'якель, О. Санніковою, Н. Чепелевою та ін. (див. огляд: Власова, 2005). Саме роботи цих вчених розкривають окремі аспекти питання про взаємозв'язок соціального інтелекту з особистісними рисами фахівця та дозволяють виявити значення і роль соціального інтелекту у професійній діяльності та особистісному розвитку психолога.

Поряд із цим, соціальний інтелект як психологічна характеристика особистості становить основну складову її професійно-важливих якостей, які в робота багатьох дослідників (Ж. Вірна, О. Власова, В. Карандашев, Н. Коврига, Е. Носенко, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Пророк, Н. Романова, С. Руденко, Н. Чепелева та ін.) представлені у вигляді списків та теоретичних моделей особи фахівця. А отже, місце соціального інтелекту у системі професійно-важливих якостей спеціаліста комунікативних професій визначене не досить чітко, він не зустрічається в жодній з систем у розгорнутому вигляді. У зазначених списках соціальний інтелект представлено опосередковано: через комунікативну компетентність, соціально-психологічну компетентність, соціальну сміливість, ефективність взаємодії, психологічну проникливість, вербальну/невербальну чутливість, соціальне мислення. Отже, можна стверджувати, що соціальний інтелект представлено у психологічних вимогах до комунікативних професій імпліцитно (Івашкевич, 2014; Пов'якель, 2004; Руденко, 2008).

Постановка завдань. *Об'єктом* дослідження є феномен соціального інтелекту. *Предметом* дослідження є особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів. *Метою* дослідження є теоретично вивчити та емпірично

дослідити особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів.

Відповідно до мети, об'єкту і предмету дослідження визначені такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз джерел щодо вивчення проблеми соціального інтелекту в структурі професійно-важливих якостей психолога.

2. Емпірично дослідити та проаналізувати рівень соціального інтелекту досліджуваних, вираженість комунікативної компетентності у вибірковій сукупності, особливості соціально-психологічної адаптованості респондентів.

3. Здійснити порівняльний аналіз комунікативної компетентності та соціально-психологічної адаптованості досліджуваних в залежності від рівня їх соціального інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході проведеного емпіричного дослідження вивчалися особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів. Вибіркою було охоплено 66 студентів віком 20-21 років, які навчаються на III-IV курсах Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка за спеціальністю Психологія.

Соціальний інтелект є необхідним для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації представникам комунікативних професій. Розглянемо результати емпіричного психологічного дослідження отримані за допомогою тесту «Соціальний інтелект» (за Дж. Гілфордом) (Салій-Ануфрієнкова, 2007).

Як свідчать отримані дані, 50% досліджуваних студентів мають низький рівень розвитку соціального інтелекту. Ці студенти можуть зазнавати труднощів у розумінні та прогнозуванні поведінки людей, що ускладнює взаємини і знижує можливості соціальної адаптації.

Низький рівень соціального інтелекту може певною мірою компенсуватися іншими психологічними характеристиками (розвиненою емпатією, деякими рисами характеру, стилем спілкування, комунікативними навичками), а також може бути скоректований в ході активного соціально-психологічного навчання.

Для 18% властивий соціальний інтелект, що розвинутий на середньому рівні. 40% респондентів мають високий рівень розвитку соціального інтелекту. Такі студенти здатні зрозуміти максимум інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі і точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції в заданих обставинах, проявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє їх успішній соціальній адаптації.

Особи з високим показником соціального інтелекту є успішними комунікаторами. Їм притаманні контактність, відкритість, тактовність, доброзичливість і щирість, спостерігається в спілкуванні тенденція до психологічної близькості. Високий соціальний інтелект пов'язаний з інтересом до соціальних проблем, наявністю потреби впливати на інших і часто поєднується з розвиненими організаторськими здібностями. Люди з розвиненим соціальним інтелектом мають виражений інтерес до пізнання себе і розвинену здатність до рефлексії. Вони зазвичай з легкістю уживаються в колективі, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату, проявляють підвищений інтерес, кмітливість та винахідливість у роботі.

За методикою Н. Кіршевої, В. Рябчикової були отримані результати емпіричного дослідження комунікативних умінь особистості, що відображають її можливість ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми, є підґрунтям для встановлення психологічно близьких стосунків та вирішення проблем під час спільної діяльності (Ожубко, 2012).

Для 57% досліджуваних властивий низький рівень комунікативних умінь. Вони не прагнуть до спілкування з оточуючими, скуто себе почувають у новому колективі. Така молодь надає перевагу проведенню часу на самоті, обмежують свої знайомства, відчують труднощі у встановленні контактів з людьми і у виступах перед аудиторією. Вони погано орієнтуються у незнайомій ситуації, не відстоюють свою думку, важко переживають образи. Студенти із низьким рівнем комунікативних умінь в ході діяльності намагаються уникати прояву самостійних рішень та ініціативи.

18% студентів притаманні комунікативні уміння, виражені на середньому рівні. Вони прагнуть до контактів з людьми, не

намагаються обмежити коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, однак потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю (проявляють комунікабельність та ефективно взаємодіють з оточуючими або замикаються в собі і відсторонюються від активних контактів).

Також визначено, що на високому рівні розвинутими є комунікативні уміння у 25% досліджуваних студентів: проявляють ініціативу у спілкуванні, беруть активну участь у організації громадських заходів, здатні приймати самостійні рішення у важкій ситуації.

Розглянемо результати дослідження вираженості у студентів налаштування на спілкування із оточуючими, отримані за методикою дослідження загальної комунікабельності (за Л. Столяренко) (Коваленко, 2006). Як свідчать дані, 47% досліджуваних характеризуються низьким рівнем комунікабельності: віддають перевагу самотності, мають вузьке коло соціальних контактів. Необхідність нових контактів викликає у них низку негативних переживань та виводить із психологічної рівноваги. 30% досліджуваних властива нормальна комунікабельність: у незнайомому оточенні вони почуваються цілком комфортно, охоче слухають цікавого співрозмовника, досить терплячі у спілкуванні з іншими, спокійно відстоюють свою точку зору.

Встановлено, що 23% студентів характеризуються високим рівнем комунікабельності. Вони допитливі, люблять висловлюватися з різних питань, охоче знайомляться з новими людьми. Їм подобається бути у центрі уваги, у конфліктних ситуаціях можуть активно і афективно реагувати, проте їх емоційний стан швидко нормалізується.

Виходячи з кризового характеру старшого юнацького віку, наявних у молодих особистостей труднощів у адаптації, першочерговим завданням стало дослідження загального рівня адаптованості студентів за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації (за К. Роджерсом, Р. Даймондом) (Ляховець, 2009). Це пов'язано з тим, що серед сучасних студентів значно поширились прояви дезадаптивної поведінки.

Підкреслимо, що студентам переважно властива знижена адаптованість до стосунків з оточуючими та мінливих соціальних умов (56%). Вони характеризуються непристо-

сованістю до атмосфери спілкування, що змінилася, відчувають труднощі під час навчання і контактів із оточуючими в школі та інших системах соціальних контактів. Окрім цього встановлено, що 28% досліджуваних мають середній рівень адаптованості, а 16% – високий. Таку групу студентів можна визначити, як досліджуваних із достатнім рівнем адаптації. Їм притаманний інтелектуальний комфорт, активність, задоволеність соціальним оточенням.

Проаналізуємо результати дослідження різних аспектів соціально-психологічної адаптації студентів. Отже, 56% студентів не очікують позитивного ставлення від оточуючих. Відчуваючи невпевненість у собі та соціальну дезорієнтацію у нових для них соціальних умовах, такі побоюються встановлювати соціальні контакти, оскільки вважають, що оточуючі не приймуть їх у свою спільноту, не прагнуть з ними взаємодіяти.

Позитивне ставлення від оточуючих очікують лише 23% досліджуваних, які не бояться спілкування з представниками соціального оточення і прагнуть його здійснювати. Негативна тенденція у адаптації досліджуваних відзначилась і на їх самосприйнятті. Так, 54% досліджуваних характеризуються негативним ставленням до свого *Я*, негативно оцінюють свої особистісні якості. Лише 20% юнаків мають усталене позитивне відношення до власного *Я*, позитивно розцінюють свої особистісні якості і вважають, що можуть бути цікавими для оточуючих. При цьому, більшість досліджуваних (61%) характеризуються переважанням негативних емоцій під час міжособистісної взаємодії. Вони відчувають тривогу, негативні переживання під час перебування у спільноті, що пов'язані, імовірно, з їх очікуванням негативного ставлення від оточуючих. 25% досліджуваних характеризуються позитивними емоційними переживаннями під час перебування у стосунках, вони раді соціальним контактам, стосункам із оточуючими, налаштовані на спілкування. Також, переважна більшість (60%) досліджуваних не мають вираженого прагнення до домінування у соціальних контактах. Вони, як правило, займають позицію того, кого ведуть, не переймаючи на себе роль лідера у студентській взаємодії. Це може бути пов'язано з їх невпевненістю у своїх силах та комунікативних можливостях.

Тобто, студенти переважно не адаптовані до системи соціальних контактів, що виражається у їх соціально-психологічних труднощах. Вони не очікують позитивного ставлення від оточуючих, відчують емоційний дискомфорт від спілкування, що виражається у погіршенні ставлення студентів до власного Я.

Розглянемо результати емпіричного дослідження за методикою «Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (за О. Маклаковим, С. Чермяніним) (Ляховець, 2009). Як свідчать дані, 62% досліджуваних характеризуються зниженим рівнем адаптаційних здібностей. Їм складно адаптуватися до нових соціальних умов, вони відчують труднощі під час необхідності контактувати з оточуючими. Високий адаптаційний потенціал виражений у 28% юнаків, які легко адаптувалися до нових соціально-психологічних умов, мають потенціал для включення у нові соціальні контакти та психологічний ресурс для зміни своєї поведінки.

Також, 63% досліджуваних характеризуються низьким рівнем нервово-психічної стійкості до стресів у спілкуванні. Вони переживають через неможливість проявити себе у спілкуванні. Їх часто відрізняють виражені ознаки стресу, депресивність у поведінці, неспроможність витримувати тривале навантаження під час діяльності та схильність відступати під час подолання труднощів у стосунках з оточуючими. Низький рівень нервово-психічної стійкості студентів ускладнює їх адаптацію до нових соціальних умов та знаходження свого місця у колективі. Відсутність ознак нервово-психічної нестійкості зафіксована лише у 26% досліджуваних, які спроможні витримувати тривале напруження під час стосунків чи виконання певної діяльності. Окрім цього визначено, що 43% студентів мають низький рівень комунікативних здібностей. Їм важко взаємодіяти з іншими людьми, оскільки вони не мають наявних для цього комунікативних умінь встановлювати контакт, представляти себе, відстоювати власну думку. Натомість, 41% студентів властивий високий рівень комунікативних здібностей, умінь взаємодіяти з оточуючими, проте ефективно адаптуватись у колективі їм може заважати нова для них система побудови міжособистісних стосунків.

Також 61% досліджуваних має виражену моральну нормативність, дотримується моральних норм у взаємодії з оточуючими. Це виступає вагомим показником адаптаційних здібностей досліджуваних, оскільки допомагає їм спілкуватися з оточуючими. На низькому рівні ця якість виражена лише у 14% студентів. Отже, студенти характеризуються зниженим адаптаційним потенціалом та нервово-психічною стійкістю. При цьому, їм властиві розвинуті комунікативні уміння та моральна нормативність, що дозволяє успішно спілкуватися з оточуючими, проте ці їх потенціальні можливості часто не можуть бути реалізовані через наявність невпевненості у собі та очікування негативного ставлення від оточуючих.

Також розглянемо особливості адаптованості студентів з різним рівнем соціального інтелекту. При цьому, будемо використовувати групи досліджуваних з високим та низьким рівнем інтелекту, виділеними під час діагностики за методикою «Соціальний інтелект» (за Дж. Гілфордом). За отриманими результатами, 75% юнаків, які мають низький рівень розвитку соціального інтелекту, характеризуються вираженими проблемами у соціальній адаптації. Так студенти, які не здатні правильно розуміти поведінку інших людей, не можуть успішно прогнозувати їх реакції у різних життєвих ситуаціях та ефективно вибудовувати свою поведінку в залежності від ситуації й у відповідності з прийнятими в соціумі на даний момент нормами й цінностями, що ускладнює процес адаптування у соціальних стосунках. Високий рівень адаптованості властивий лише 13% таких студентів.

Натомість, студенти, які мають високий рівень розвитку соціального інтелекту, більше адаптовані, що зафіксовано у 48% досліджуваних такої підгрупи. Тобто, здатність студентів розуміти максимум інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, проявляти далекоглядність у відносинах з іншими сприяє їх успішній соціальній адаптації. Такі юнаки прагнуть взаємодіяти з оточуючими, шукати нові соціальні контакти, розширювати коло знайомств, де поведуться відверто та розкуто, не соромляться відстоювати свою позицію, що сприяє успішній соціальній адаптації.

Порівняємо вираженість комунікативних навичок студентів із різним рівнем соціального інтелекту. Для переважної

більшості студентів (73%) із високим рівнем соціального інтелекту розвинені властиві комунікативні навички. Вони не губляться у новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло знайомств, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям. Такі студенти проявляють ініціативу у спілкуванні, здатні приймати самостійні рішення у важкій ситуації. Низький рівень розвитку навичок комунікації властивий 15% юнаків цієї підгрупи.

Натомість, 64% досліджуваних із низьким рівнем соціального інтелекту переважно уникають міжособистісних контактів, намагаються дистанціюватися від оточуючих, оскільки вони надмірно контролюють свою поведінку у стосунках, що не сприяє встановленню психологічного контакту з оточуючими та провокує дистанціювання між ними. Виражені комунікативні навички властиві 21% досліджуваних із низьким рівнем соціального інтелекту, які спроможні контактувати з оточуючими, не зважаючи на власні ригідні установки до міжособистісної взаємодії. Отже, для юнаків із низьким рівнем соціального інтелекту переважно притаманний низький рівень комунікативних навичок, на відміну від студентів, яких характеризує високий рівень розвитку соціального інтелекту та комунікативних навичок і які можуть ефективно взаємодіяти з оточуючими.

Також порівнюємо вираженість комунікабельності студентів серед досліджуваних із різним рівнем соціального інтелекту. Для 68% студентів із високим рівнем соціального інтелекту властивий розвинений рівень комунікабельності. Такі студенти орієнтовані на встановлення стосунків з оточуючими, відкриті для них, характеризуються вираженим прагненням до взаємодії. Низький рівень комунікабельності притаманний 21% студентів даної підгрупи. Для студентів із нерозвиненим соціальним інтелектом (68%) властивий низький рівень комунікабельності, відстороненість від спілкування з людьми. Такі студенти відчувають труднощі у встановленні контактів, що знижує ефективність такого спілкування.

Кореляційний аналіз дав змогу стверджувати, що рівень адаптованості, вираженості комунікативних навичок і комунікабельності у студентів пов'язаний із розвитком соціального інтелекту. Було виявлено статистично значущі

позитивні кореляції між показниками елементів мовленнєвого досвіду (комунікативні навички та комунікабельність) та показниками адаптованості студентів. Аналіз кореляційних зв'язків між рівнями комунікативних показників та рівнями їх адаптованості демонструє наявність статистично значущих на прийнятому нами рівні $p < 0,01$ та $p < 0,001$ зв'язків між усіма визначеними елементами (адапованість-комунікативні навички (0,401); адаптованість-комунікабельність (0,521)). Це означає, що між усіма елементами існують взаємозв'язки та взаємозалежність: зміни одного елементу спричинюють зміни інших елементів.

Логіка емпіричного дослідження передбачала диференціацію респондентів на групи за рівнем організації: високий, середній та низький рівні адаптованості, комунікативних навичок і комунікабельності та порівняння їх за рівнем розвитку соціальних здатностей. Виявлені значущі кореляції вказані у таблиці 1.

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки між показниками рівня розвитку комунікативних компонентів та рівня розвитку соціального інтелекту

	<i>Високий рівень розвитку соціального інтелекту</i>	<i>Середній рівень розвитку соціального інтелекту</i>	<i>Низький рівень розвитку соціального інтелекту</i>
Високий рівень організації комунікативних компонентів	0,433***	0,401**	0,379**
Середній рівень організації комунікативних компонентів	0,481***	0,434***	0,428***
Низький рівень організації комунікативних компонентів	0,391**	0,355**	0,321**

Примітка: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

Отже, сучасним студентам властива знижена соціально-психологічна адаптованість, що пов'язана з рівнем розвитку їх соціального інтелекту. Студенти, що мають низький рівень соціального інтелекту характеризуються зниженою соціально-психологічною адаптованістю, володіють недостатньо розвиненими навичками спілкування та низькою комунікабельністю. Натомість, студенти, які мають розвинений соціальний інтелект, мають вищий рівень адаптації, характеризуються вираженою комунікабельністю та розвиненими навичками комунікативної взаємодії.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Соціальний інтелект розглядається як окремий вид інтелекту, що поєднує в собі пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням соціальних об'єктів; здатність розпізнавати й управляти власними емоційними реакціями та емоціями інших; здатність здійснювати безпосередній вплив на соціальне оточення. Соціальний інтелект виступає однією з професійно-важливих якостей практичного психолога, що є спеціальною здібністю, яка полягає в розумінні самого себе, інших людей, їхніх взаємин, а також у прогнозуванні перебігу міжособистісних подій на основі індивідуальних мисленнєвих процесів, афективного реагування на особистісний і соціально-психологічний контекст ситуацій взаємодії та соціального досвіду.

Майже половина сучасних студентів мають недостатньо розвинений рівень соціального інтелекту, низький рівень комунікативних умінь і соціально-психологічної адаптованості. Враховуючи це, вони можуть зазнавати труднощів у розумінні та прогнозуванні поведінки людей, що ускладнює взаємини і знижує можливості соціальної адаптації. Низький рівень соціального інтелекту й умінь спілкуватися з іншими може певною мірою компенсуватися іншими психологічними характеристиками (розвиненою емпатією, деякими рисами характеру, стилем спілкування, комунікативними навичками), а також може бути скоректований в ході активного соціально-психологічного навчання. В той же час, більшість респондентів мають високий рівень розвитку соціального інтелекту, достатній рівень розвитку комунікативних умінь і соціально-психологічної адаптованості. Такі студенти здатні зрозуміти

поведінку людей, невербальну мову спілкування, успішно прогнозувати реакції оточуючих, залежно від обставин. Вони мають виражений інтерес до пізнання себе і розвинену здатність до рефлексії, соціальної активності, задоволеності соціальним оточенням. У перспективі є проведення порівняльного дослідження показників розвитку соціального й емоційного інтелекту студентів точних та гуманітарних наук.

Список використаних джерел

- Власова О. Педагогічна психологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Міленіум, 2013. 480 с.
- Власова О. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : монографія. Київ : Київський університет, 2005. 308 с.
- Івашкевич Е. З., Дика Н. С. Особливості розв'язання проблеми структури соціального інтелекту майбутнього педагога. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: збірник наукових праць: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика»*, м. Харків, 22 жовт. 2014 р. Харків : ХІП, 2014. Вип. 40-41 (44-45). С. 173–185.
- Коваленко А. Соціальна психологія : підручник. Київ : Геопринт, 2006. 400 с.
- Кожушко С. Соціальний інтелект як інтегральна властивість, що забезпечує ефективність професійної взаємодії майбутніх фахівців професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Київ : Наукова думка, 2013. Вип. 31 (84). С. 241–247.
- Ляховець Л. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Чернігів, 2009. 18 с.
- Ожубко Г. Сутність та структура соціального інтелекту. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. Вип. 17. С. 346–358.
- Пов'якель Н. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 40 с.
- Руденко С. Соціальний інтелект як чинник успішності педагогічної

діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01.
Київ, 2008. 19 с.

- Салій-Ануфрієнкова М. Рівень самооцінки та соціального інтелекту як фактор міжособистісних стосунків. *Соціальна психологія*. 2007. № 1. С. 123–131.
- Чайкіна Н. Модель адаптивної стратегії фахівця. *Психологія і особистість*. 2017. № 2(12). С. 310–318.

References

- Chaikina, N. (2017). Model adaptivnoi stratehii fakhivtsia [Model of adaptive specialist strategy]. *Psykhoholiiia i osobystist*, 2(12), 310–318 [in Ukrainian].
- Ivashkevych, E. Z., & Dyka, N. S. (2014, October 22). Osoblyvosti rozviazannia problemy struktury sotsialnoho intelektu maibutnoho pedahoha [Features of solving the problem of the structure of social intelligence of the future teacher]. In *Psikhologo-pedagogichni aspekty phormuvannia upravlinskogo potentsialu suchasnoi molodi: teoriia i praktika* (pp. 173-185). Kharkiv: KHPI [in Ukrainian].
- Kovalenko A. (2006). *Sotsialna psykhoholiiia [Social psychology]: Pidruchnyk*. Kyiv: Neoprynt [in Ukrainian].
- Kozhushko, S. (2013). Sotsialnyi intelekt yak intehralna vlastyvist, shcho zabezpechuie efektyvnist profesiinoi vzaiemodii maibutnikh fakhivtsiv profesiinoi diialnosti [Social intelligence as an integral property that ensures the effectiveness of professional interaction of future professionals]. In *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. (Vol. 31(84), pp. 241-247). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Liakhovets, L. (2009). *Osoblyvosti formuvannia sotsialnoho intelektu u maibutnikh psykhoholiv [Features of the formation of social intelligence in future psychologists]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Natsionalnii Universitet "Chernihivskii Kolegium" imeni T.G. Shevchenka, Chernigiv [in Ukrainian].
- Ozhubko, H. (2012). Sutnist ta struktura sotsialnoho intelektu [The essence and structure of social intelligence]. In *Problemy suchasnoi psykhoholii*. (Vol. 17, pp. 346-358). Kamianets-Podilskyi: Aksioma [in Ukrainian].
- Poviakel, N. (2004). *Samorehuliatsiia profesiinoho myslennia v systemi fakhovoi pidhotovky praktychnykh psykhoholiv [Self-regulation of professional thinking in the system of professional training of practical psychologists]*. (Ext. abstract of Doct. diss.). Institut pedagogichnoi osviti i osviti doroslykh imeni Ivana Ziaziuna

Natsionalnoi Akademii Pedagogichnikh Nauk Ukraini, Kyiv [in Ukrainian].

- Rudenko, S. (2008). *Sotsialnyi intelekt yak chynnyk uspishnosti pedahohichnoi diialnosti [Social intelligence as a factor in the success of pedagogical activities]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Natsionalnii pedagogichnii universitet imeni M. Dragomanova, Kyiv [in Ukrainian].
- Salii-Anufriienkova, M. (2007). Riven samoostynky ta sotsialnoho intelektu yak faktor mizhosobystisnykh stosunkiv [The level of self-esteem and social intelligence as a factor in interpersonal relationships]. *Sotsialna psykholohiia*, 1, 123-131 [in Ukrainian].
- Vlasova, O. (2005). *Psykholohiia sotsialnykh zdbnosteï: struktura, dynamika, chynnyky rozvytku: Monohrafiia [Psychology of social abilities: structure, dynamics, factors of development]*. Kyiv: Kyivskyi universytet [in Ukrainian].
- Vlasova, O. (2013). *Pedahohichna psykholohiia [Pedagogical psychology]: Pidruchnyk*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

T. Yanovska

SOCIAL INTELLIGENCE IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF A PSYCHOLOGIST

This article is devoted to the theoretical and practical analysis of the study of the peculiarities of the formation of social intelligence in psychologists. The definition of the essence of the concept of "social intelligence" in psychology is analyzed.

Social intelligence is seen as a separate type of intelligence that is practical and different from abstract intelligence. It is a stable, based on the specifics of mental processes, affective response and social experience, the ability to understand themselves, other people, their relationships and predict interpersonal events. Since social intelligence is considered a multidimensional, complex structure, the following aspects are distinguished: communicative-personal potential, characteristics of self-awareness, social perception and social thinking, ability to understand and model social phenomena, understanding of people and motives, mental and physical endurance, activity. Attention is drawn to the fact that this is a type of intelligence that provides intelligent human behavior in social interaction based on the integration of the results of social cognition, personal characteristics and self-regulation of social behavior. The problem of determining the requirements for a professional psychologist is studied, the peculiarities of the professional activity of a specialist are analyzed and social intelligence in the structure of professionally important qualities of a psychologist is substantiated. It is

emphasized that the problem of development of social intelligence in practical psychologists is currently very relevant, because their professional activities are based on direct interaction with people and providing them with psychological assistance. It is emphasized that the best option is when the psychologist has a high level of development of social intelligence. In this case, they are characterized by sensitivity to the nature of social relationships, the ability to successfully apply a wide range of social roles, a high level of control over their own behavior, emotional self-regulation. The main methods of research of features of formation of social intelligence at the psychologist are analyzed: social and psychological adaptation, communicative and organizational inclinations, an estimation of level of sociability. The sample, stages of research are characterized and the received results of studying of features of formation of social intelligence at psychologists are analyzed.

Key words: *intelligence, social intelligence, professional activity, socio-psychological adaptation, communicative tendencies, organizational tendencies, level of sociability, qualities of psychologist, professionally important qualities of psychologist.*

Надійшла до редакції 29.11.2022 р.